

KS. JERZY GRZYWACZ

ŹRÓDŁA JURYSPRUDENCJI METROPOLITALNEGO TRYBUNAŁU MECHELEN-BRUSSEL, MALINES-BRUXELLES W 1975 ROKU

Kościół katolicki w Belgii tworzy jedną prowincję, na którą składa się archidiecezja Mechelen-Brussel, Malines-Bruxelles oraz 7 diecezji. 30 559 km² zamieszkuje 9 697 482 mieszkańców, w tym 8 783 239 katolików, co stanowi prawie 90% ludności kraju, obsługiwanych przez 9 055 księży diecezjalnych. Księża jest dużo. Na jednego księdza diecezjalnego przypada 1071 mieszkańców lub 970 katolików. Dane dla poszczególnych diecezji są następujące¹:

Nazwa	powierzchnia	mieszkańcy	katolicy	księża diec.
Mechelen-Brussel Malines-Bruxelles	3 659	2 339 808	2 152 616	1635
Antwerpen, Anvers	2 552	1 342 705	1 212 500	1123
Brugge, Bruges	3 135	1 068 000	1 050 000	1275
Gent, Gand	2 995	1 336 844	1 200 000	1179
Hasselt	2 469	678 512	560 000	929
Liège, Luik, Lüttich, Liegi	3 875	1 008 088	830 000	898
Namur, Namen	8 078	603 388	590 000	983
Tournai, Doornik	3 796	1 320 137	1 188 123	1033

Metropolita jest sędzią apelacyjnym dla wszystkich sufraganów, zaś sądem II instancji dla Mechelen-Brussel jest sąd w Gent. Od kilku lat, nie zawsze regularnie, publikowany jest rocznik „*Activitas Tribunalis Ecclesiastici Provinciae Mechelinensis, Sententiae et Decreta in priore et altero Instantiae gradu*” zawierający stany

¹ „*Annuario Pontificio*” 1976; dane z r. 1975.

prawne, wyjątkowo także stany faktyczne, spraw osądzonych przez Trybunał Metropolitalny w I instancji oraz odpowiadające im wyroki lub dekry II instancji oraz wyroki i dekry II instancji wraz z wyrokami sądów I instancji. Rocznik 1975 r. zawiera dane o 39 sprawach I instancji oraz 90 sprawach II instancji. Sąd Metropolitalny wydał w r. 1975 29 wyroków I instancji, 10 wyroków było wydanych w latach poprzednich. Dekretów potwierdzających sprawy wygrane archidiecezji Mechelen-Brussel opublikowano 16. Jedna sprawa wygrana przez strony została potwierdzona nie dekretem, lecz wyrokiem. Wśród 39 spraw 29 zakończyło się w I instancji wyrokiem pozytywnym — 'affirmative' — zaś 10 wyrokiem negatywnym — 'negative'. W tym 2 sprawy znalazły swój finał w Rocie Rzymskiej: jedna w I instancji zakończyła się wyrokiem 'affirmative', w II instancji 'negative', po czym złożono apelację do Roty; druga sprawa — w I instancji 'negative', w II instancji 'affirmative', w III instancji Rota wydała wyrok 'negative'. W II instancji było ogółem 90 spraw: 83 zakończyły się wyrokiem 'affirmative', zaś 7 'negative'. Opublikowano 95 wyroków (obu instancji) i 83 dekry II instancji potwierdzających sprawy wygrane przez strony, a więc zakończone wyrokiem 'affirmative'. 7 spraw zakończonych wyrokiem 'negative' — jedna sprawa była rozpatrywana w 3 instancjach, I 'affirmative', II i Rota 'negative'; wyroki negatywne w 3 sprawach zostały potwierdzone przez II instancję; w jednej sprawie opublikowano tylko wyrok negatywny II instancji, zaś w 2 opublikowano tylko po jednym wyroku. Liczba spraw apelacyjnych z poszczególnych diecezji (wg nomi „de Curia”) przedstawiała się następująco: Antverpien — 18, Brugen — 2, Gandaven — 6, Hasselten — 8, Leodien — 28, Namurcen — 15, Tornacen — 13.

Niektóre sprawy były rozpatrywane z 2 lub 3 tytułów, dlatego w sumie rozpatrzono 158 tytułów nieważności małżeństwa. I tak: *conditio* — 5, *error* — 6, *impotentia* — 2. 45 spraw było rozpatrywanych z tytułu symulacji: *simulatio totalis* — 17, *exclusio boni sacramenti* — 7, *exclusio boni prolis* — 14, *exclusio boni fidei* — 7. 85 spraw toczono z tytułu *incapacitas eliciendi vel (et) assumendi onera coniugalia*, w tym: *alcoholismus* — 3, *amentia* — 1, *crisis maniacodepressiva* — 1, *debilitas mentis* — 3, *defectus discretionis iudicii* — 6, *defectus libertatis internae* — 9, *epilepsia* — 2, *homosexualitas* — 6, *hysteria* — 1, *immaturitas* — 25, *impotentia moralis seu psychica* — 12, *neurosis gravis* — 2, *paranoia* — 1, *perturbatio psychica characterialis* — 3, *perturbatio psychosexualis* — 2, *perversio sexualis* — 1, *psychismus perturbatus* — 1, *psychastenia* — 1, *psychopatia* — 2, *schizophrenia* — 2, *toxicomania* — 1. Tylko 15 spraw na ogólną liczbę 158 było prowadzonych z tytułu przymusu.

Charakterystyczną cechą jurysprudencji Sądu Metropolitalnego w Mechelen jest nie tyle uwzględnianie jurysprudencji Roty Rzymskiej, gdyż to jest powszechnie przyjęte, lecz także powoływanie się na jurysprudencję własną oraz innych sądów. Z analizy wyroków widać jak stany prawne dokładniej opracowanych tytułów, zwłaszcza nowych, rzutują na sprawy późniejsze. Wydawany przez Trybunał Metropolitalny rocznik jest bez wątpienia wielką pomocą dla pracowników sądów bel-

gijskich i wydatnie wpływa na poziom tamtejszego sądownictwa. Rocznik z 1975 r. powołuje się na 4 wyroki Trybunału Metropolitalnego z r. 1972, dziesięciokrotnie na wyroki z r. 1973 i 12 razy na wyroki r. 1974. Posługuje się też wyrokami sądów I instancji z terenu metropolii z Leodium, Antwerpii, Namur i najczęściej z Tournai. 17 razy powołuje się na zbiory wyroków Trybunału Regionalnego z Montrealu z lat 1972, 1973, 1974 i raz na wyrok Trybunału Prowincjonalnego z Quebec. Jeden z wyroków przytacza nawet ekspertyzę przeprowadzoną przez Trybunał Regionalny w Montrealu w r. 1973 odnośnie do tytułu niedojrzałości do małżeństwa. Dopiero jednak gdy pozna się, w jak wielkiej mierze sądy kościelne belgijskie opierają się na jurysprudencji Roty Rzymskiej i to na decyzjach najnowszych publikowanych w czasopismach kanonistycznych, na najnowszej literaturze naukowej, jak nie wahają się przed rozpoznawaniem bardzo trudnych i nowych tytułów, to wtedy budzi się wielki szacunek dla ogromu pracy i wiedzy kanonistycznej, poziomu jurysprudencji i gorliwości duszpasterskiej. Korzystanie z decyzji rotalnych jest dokonywane na wzór samej Roty Rzymskiej tzn. albo przytaczane są dłuższe fragmenty, albo ma miejsce powoływanie się na określone decyzje. Nie trzeba szukać jednolitości cytowania, gdyż nawet wyroki wydane w roczniku nie tworzą jedyne dzieła, lecz noszą na sobie piętno poszczególnych ponensów. Nie każda decyzja rotalna ma ścisły opis bibliograficzny w zbiorze decyzji rotalnych czy w czasopiśmie fachowym. Niekiedy podawana jest sama data wydania wyroku nawet bez ponensa. Zadziwia nie tylko niezwykle szeroki zakres wykorzystywanych decyzji rotalnych, lecz także opieranie wyroków na najnowszych decyzjach rotalnych publikowanych w czasopismach. Niejednokrotnie spotyka się powoływanie na decyzje rotalne opublikowane zaledwie przed trzema czy dwoma latami, a nawet przed rokiem. Bardziej podstawowe decyzje rotalne, niektóre publikowane nawet w wielu czasopismach kanonistycznych, są cytowane w wielu wyrokach i właśnie przy ich cytowaniu można spotkać się z niepełnymi określeniami bibliograficznymi, ponieważ są to rzeczy znane miejscowemu sądownictwu. W wykazie decyzji rotalnych ukazują ten niepełny opis bibliograficzny, by obraz był możliwie zupełny. Podkreślam, że poniższe wyroki rotalne są źródłem jedynie dla jurysprudencji r. 1975. Zarówno w decyzjach rotalnych, jak i w innych wyrokach podawane są szczegółowe miejsca, na które dany wyrok się powołuje, a nie opis bibliograficzny całego wyroku.

Coram Anné — RR 54:1963 s. 326², 57:1965 s. 349; 28 VI 1965. DE 75:1965 s. 309-317. Także RR 57:1965 s. 503 powołany czterokrotnie; 17 I 1967. DE 78:1968 s. 3-17, powołany dwukrotnie; 4 VII 1967. ME 94:1969 s. 46; 25 II 1969. DE 81:1970 s. 219-234, RDC 1972, ME 96:1971 s. 22-31, powoływany w wyrokach piętnastokrotnie; 26 I 1971. DE 83:1972 s. 3-7, 3 razy; 30 III 1971. DE 83:1972

² Wyroki rotalne zawarte są w zbiorze urzędowym „*Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae* (skrót: RR). Skróty nazw czasopism: DE — „*Il diritto ecclesiastico*”; RDC — „*Revue de droit canonique*”; ME — „*Monitor ecclesiasticus*”; EIC — „*Ephemerides iuris canonici*”; PRMCL — „*Periodica de re morali, canonica, liturgica*”; AC — „*L' — Année canonique*”

8-10; 26 X 1972. EIC 29:1973 s. 109; 6 III 1973. DE 85:1974 s. 4-5; 8 II 1973. EIC 84:1973 s. 109. *C. Bejan* 9 X 1962. RR 54:1962 s. 579; 23 VII 1969. RDC 23:1972 s. 75; 18 VII 1970. 28 X 1970. RDC 23:1972 s. 213-214; 25 X 1972. RDC 25:1974 s. 78, powoływany siedmiokrotnie. *C. Bonnet*. RR 47:1955 s. 842. *C. Brennan* 24 II 1959. *C. Canals*. RR 55:1963 s. 400, 56:1964 s. 216, 57:1965 s. 43, 21 IV 1970 — 5 razy. *C. Davino* 6 VI 1972. ME 98:1973 s. 99. *C. de Jorio*. RR 53:1961 s. 615 — 6 razy; RR 1964 s. 495 — 2 razy. *C. di Felice* 1 XI 1964, 26 X 1967, 6 V 1970, 3 XI 1971. ME 97:1972 s. 187-188 — 2 razy; 13 V 1972. ME 98:1973 s. 105-106 — 2 razy; 9 VI 1973. ME 99:1974 s. 199 — 6 razy. *C. Doheny* 11 XI 1953. RR 45:1953 s. 659-660, 48:1956 s. 939. *C. Ewers*. RR 57:1965 s. 432; 18 V 1968. RDC 21:1970 s. 253 — 2 razy; 13 V 1972. ME 98:1973 s. 200-201 — 3 razy; 27 V 1972. ME 98:1973 s. 209-211 — 5 razy, 2 XII 1972. ME 98:1973 s. 236-239 — 3 razy; 6 VII 1974. *C. Felici*. RR 41:1949 s.45; 26 VI 1951, 26 II 1952. RR 49:1957 s. 788 — 4 razy; 17 III 1959. RR 51:1959 s. 167. *C. Filipiak*. RR 57: 1965 s. 405. *C. Fiore*. RR 53:1961 s. 6. *C. Fagiolo* 23 I 1970. EIC 27:1971 s. 148-151 — 4 razy. *C. Fortunato* 30 X 1963. EIC 21:1965 s. 206-211. *C. Heard*. RR 33:1941 s. 488-489, 494 — 5 razy; RR 38:1946 s. 103; 30 XII 1949. DE 62:1951 s. 269. *C. Jullien*. RR 18:1926 s. 27; 21 XII 1938. *C. Lampedda* 6 X 1969. DE 80:1969 s. 146. *C. Lefebvre* 17 X 1959. RR 55:1963 s. 391, RR 57:1965 s. 852; 6 VII 1967 — 3 razy, 8 VII 1967. ME 93:1968 s. 53 — 7 razy; 2 XII 1967. ME 93:1968 s. 467-477; 18 I 1969 — 2 razy, 13 XII 1969. ME 95:1970 s. 563 — 2 razy; 17 I 1970. ME 98:1973 s. 181-183 — 6 razy. *C. Lega* 2 VI 1922. *C. Manucci*. RR 24:1932 s. 384. *C. Masala* 21 IV 1971. ME 97:1972 s. 52 — 2 razy; 20 X 1971. ME 97:1972 — 4 razy. *C. Massimi* 28 VII 1928. *C. Mattioli*. RR 43:1950 s. 505; 30 X 1953. RR 48:1956 s. 287 — 2 razy; RR 48:1956 s. 873-874 — 4 razy; 14 XI 1957. RR 52:1960 s. 134-136; 7 X 1965. ME 1966 s. 656 — 4 razy. *C. Palazzini* 28 X 1970. *C. Parillo* 16 II 1928. *C. Parisella* 22 VII 1971. EIC 27:1971 s. 396-397. *C. Pinna*. RR 51:1959 s. 572-573; 17 III 1964. ME 90:1965 s. 420; 30 V 1965. RR 57:1965 s. 446. *C. Pinto* 20 XI 1969. EIC 26:1970 s. 182-183 — 2 razy; 14 II 1972. ME 97:1972 s. 359. *C. Pozzi* 14 V 1971. *C. Prior*. RR 11:1919 s. 172; RR 13:1921 s. 10. *C. Quattrocolo*. RR 32:1940 s. 25. *C. Rogers*. RR 56:1964 s. 955; 10 VI 1968. *C. Rossetti*. RR 7:1915 s. 467. *C. Sabattani*. RR 50:1958 s. 342-343; RR 52:1960 s. 478 — 2 razy; 24 II 1961 — 9 razy; RR 53:1961 s. 118; 22 III 1963; 26 IV 1963. *C. Said* 13 III 1965. ME 93:1968 s. 312. *C. Serrano* 7 VI 1971. „Revista española de derecho canonico” 1972 f. 2 s. 393. *C. Staffa* 27 VII 1951, 27 I 1956, 4 VII 1958. RR 50:1958 s. 423, *C. Teodori* 19 I 1940. RR 37:1945 s. 406-409. *C. Wynen*. RR 22:1930 s. 129; RR 31:1939 s. 393; RR 33:1941 s. 132; RR 33-1941 s. 284-308; RR 33:1941 s. 144-156 — 3 razy; RR 35:1943 s. 271 — 3 razy; RR 40:1948 s. 374; 23 VI 1951. AC 9:1965 s. 310. Ponadto powołano się 72 razy na inne wyroki rotalne.

Dalszym źródłem jurysprudencki jest literatura naukowa. Wyroki 1975 r. opierają się na następujących pozycjach: A. Abbo. *Probationes in causis matrimonialibus*. PRMCL 59:1970 s. 9-17 (cytowane 4 razy); Alphonsus de Ligorio. *Theolo-*

gia moralis l. VI tract. VI; J. Bank. *Connubia canonica*. Romae 1959 (2 razy); H. Baruk. *Psychoses et Néuroses*. Ed. 2. Paris 1973; J. Bernhard. RDC 10:1960 s. 27-47; R. Bidagor. *Circa ignorantiam naturae matrimonii*. PRMCL 29:1940 s. 273; F. M. Cappello. *De matrimonio*. Ed. 4 (5 razy cytowane różne miejsca); I. Chelodi. *De matrimonio*. Vicenza 1947; „Communicationes” 3: 1971 s. 75, 77 i 7:1975 s. 59; Coronata a Comte. *Institutiones iuris canonici*. Vol. 3: *De sacramentis*. Ed. 3. 1951; Ey-Bernard-Brisset. *Manuel de psychiatrie*. Ed. 3. 1970 (4 razy); L. A. Gayral. *Precis de psychiatrie* (3 razy); P. Gasparri. *De matrimonio*. 1932 (4 razy); O. Giacchi. *Il consenso nel matrimonio canonico*. 1968; M. Gaudet-froy. *Etudes de sexologie*. Paris 1965. Wyroki bardzo często powołują się na soborowe określenie małżeństwa w konstytucji pastoralnej *Gaudium et spes* 48: „Vir itaque et mulier, qui foedere coniugali „iam non sunt duo, sed una caro” (Mt. 19,6), intima personarum atque operum coniunctione mutuam sibi adiutorium et servitium praestant, sensumque suae unitatis experiuntur et plenius in dies adipiscuntur. Quae intima unio, utpote mutua duarum personarum donatio, sicut et bonum liberorum, plenam coniugum fidem exigunt atque indissolubilem eorum unitatem urgent” „W ten sposób mężczyzna i kobieta, którzy przez przymierze małżeńskie „już nie są dwoje, lecz jedno ciało” (Mt 19,6), przez najściślejsze zespolenie osób i działań świadczą sobie wzajemnie pomoc i posługę i doświadczają sensu swej jedności oraz zdobywają ją w coraz pełniejszej mierze. To głębokie zjednoczenie, będące wzajemnym oddaniem się sobie dwóch osób, jak również dobro dzieci wymaga pełnej wierności małżonków i prze ku nierozdzielnej jedności ich współżycia”³, oraz na rolę miłości w małżeństwie⁴: „Hunc amorem Dominus, speciali gratiae et caritatis dono, sanare, perficere et elevare dignatus est. Talis amor, humana simul et divina consocians, coniuges ad liberum et mutuam sui ipsius donum tenero affectu et opere probatum, conducit totamque vitam eorum pervadit; immo ipse generosa sua operositate perficitur et crescit” — „Tę miłość Pan nasz zechciał szczególnym darem swej łaski i miłości uzdrowić, udoskonalic i wywyższyć. Taka miłość, wiążąc ze sobą czynniki boskie i ludzkie, prowadzi małżonków do dobrowolnego wzajemnego oddawania się sobie, które wyraża się w czułych uczuciach i gestach oraz przenika całe ich życie; co więcej, sama udoskonala się i wzrasta przez swoje szlachetne działanie”

Inne pozycje to: Gozzano. *Compendio di psichiatria*; P. Hayoit. *Le droit canon et les malades mentaux*; C. Hollböck. *Tractatus de jurisprudentia Sacrae Romanae Rotae*. Graz 1957 (6 razy); P. Huizing. *Actus excludens substantiale matrimonii. Crisis doctrinae et Codicis*. „Gregorianum” 45: 1964 s. 501-535, 761-794; tenże. *De consensu matrimoniali condicionato. Crisis canonis 1092 CIC*. PRMCL 55:1966 s. 49-84; Jemolo. *Il matrimonio*. 1961; Lega-Bartocetti. *Commentarius in iudica ecclesiastica*. Vol. 3. Roma 1950; G. Lesage. „Studia Canonica” 6: 1972 s. 1 i 2: 1968 s. 186; De Lanversin. *L'evolution de la jurisprudence récente de la S. Rote en*

³ *Gaudium et spes* 48.

⁴ Tamże 49.

matière de maladies mentales. AC 15:1971 s. 392-414 (11 razy); Ch. Lefebvre. *L'évolution actuelle de la jurisprudence matrimoniale*. RDC 24:1974 (15 razy); tenże. *L'impuissance science médicale et jurisprudence*. AC 15:1971 s. 415-427; tenże. *La jurisprudence rotale et l'incapacité d'assumer les obligations conjugales*. RDC 24:1974; AC 19:1975; tenże. *Iurisprudentia PRMCL* 59:1969; Linquette-Belbenoit. *Impuissances sexuelles masculines*; H. de Mesmaecker. *Tractatus de actibus humanis*. Malines 1939; U. Navarette. *Incapacitas assumendi onera, uti caput autonomum nullitatis matrimonii*. PRMCL 61:1972 (11 razy); G. Oesterle. *Nullitas Matrimonii ex capite ignorantiae*. „Ephemerides theologicae lovanienses” 15:1938; V. M. Plamieri. *Medicina legale canonistica*. Ed. 2; A. Porot. *Manuel alphabétique de psychiatrie*. Paris 1969; E. F. Regatillo. *Ius sacramentarium*. Ed. 1949 (5 razy); F. Roberti. *De processibus*. Ed. 1941; Rümke. *Psychiatrie*; D. H. Salman. *L'engagement psychologique et social du mariage*; T. Sachnez. *De sancto matrimonio, Schemata de sacramentis*; Sertillanges. *Principes de moral*; D. Staffa. *De conditione contra matrimonii substantiam*. 1955; G. N. Thompson. *American Handbook of Psychiatry*. Ed. 1959; J. Torre. *Processus matrimonialis*, 1947; S. Thomas. *Summa Theologiae, Supplementum* (3 razy); J. van den Berg. *Kleine Psychiatrie*; Wernz-Vidal. *Ius Canonicum*. t. 5 1928.

Ocena wysiłków belgijskiego sądownictwa kościelnego wywołuje szereg refleksji. Rozpoznawanie trudnych, nowo pojawiających się tytułów nie jest bynajmniej zwykłą gonitwą za nowościami czy przejawem *sui generis* laksyzmu, lecz właściwie rozumianym nadążaniem za postępem kanonistyki uwzględniającym prawdziwy postęp psychologii, psychiatrii i innych dziedzin wiedzy, jak też dostosowaniem się do nakazu Piusa XII w przemówieniu do pracowników Roty Rzymskiej z 3 X 1941 r.: „La giurisprudenza ecclesiastica non può né deve trascurare il genuino progresso delle scienze che toccano la materia morale e giuridica”⁵ Torowanie nowych dróg dla jurysprudencji kanonicznej jest bardzo trudne i niebezpieczne, lecz wytyczanie ich przy szerokim uwzględnianiu jurysprudencji Stolicy Apostolskiej budzi zaufanie i zmusza do podziwu dla wielkiego wysiłku naukowego, którego jedynym celem jest rzeczywista pomoc wiernym. Udokumentowanie stanowiska sądu zarówno najnowszą jurysprudencją, często z ostatnich lat, jak i osiągnięciami nowoczesnej wiedzy budzi szacunek dla pracy sędziego i dla wymiaru sprawiedliwości w Kościele. I przeciwnie. Pomijanie nowych tytułów czy to z braku odpowiedniej wiedzy kanonistycznej, czy to jako przejaw pseudo-surowości obyczajowej lub konserwatyzmu nie ma nic wspólnego ani z gorliwością kapłańską, ani z oficjalnym stanowiskiem Kościoła, któremu dał wyraz Pius XII w cytowanej wyżej wypowiedzi. Sądy belgijskie nie są bynajmniej odosobnione. Również w Rocie Rzymskiej pojawiają się nowe problemy nieważności małżeństwa. W roczniku zawierającym decyzje z r. 1964 rozpatrywane są takie tytuły, jak: psychastenia, psychosis alcoolica; w roczniku z r. 1965 pod ogólnym tytułem Amentia et defectus discretionis znajdziemy w spisie

⁵ AAS 33:1941 s. 423.

rzeczy tytuły: *anxietas, mentis exturbatio actualis, mentis exturbatio potionibus alcoolicis inducta, psychastenia, schizophrenia ebephrenica, schizophrenia speciei non perfectae agnitae vel schizoidismus*; w roczniku z 1966 r. *paranoia, schizophrenia catatonica, epilepsia, oligophrenia, defectus discretionis, hysteria, homosexualitas*. Godne uwagi są tytuły najnowszych decyzji rotalnych publikowanych w czasopiśmie. Na przykład w ME 101:1976 opublikowane są decyzje rotalne: *c. Felice 8 III 1973 r. ob incapacitatem suscipiendi onera vitae communis coniugalis* (s. 85-91); *c. Serrano 5 IV 1973 r. ob incapacitatem psychologiam ad vitam coniugalem* (s. 107-127); *c. Ewers 12 X 1974 r. ob exclusum bonum Sacramenti a muliere erronarum doctrinarum assecla* (s. 160-165); *c. Ewers 1 II 1975 r. ob exclusam naturam matrimonii a muliere tunc quindecim annorum* (s. 194-199); *c. Masala 12 III 1975 r. ob defectum discretionis iudicii in viro psychopatia sexuali affecto* (s. 200-218); *c. di Felice 17 III 1975 r. ob defectum discretionis iudicii ex veneno morbi „cisti idatidea”* (s. 399-403); EIC 32:1976 zawiera m.in.: decyzję *c. Masala 12 III 1975 r. incapacitas assumendi obligationes essentielles matrimonii* (s. 271-279); *c. di Felice 11 XII 1975 r. discretio iudicii matrimonio proportionata* (s. 279-280). ME 102: 1977 publikuje m.in. wyroki rotalne: *c. Lefebvre 31 I 1976 ob incapacitatem assumendi onera coniugalia praesertim consortium totius vitae et consensum eterosexuale emittendi* (s. 318-324); *c. Serrano 9 III 1976 r. ob conditionem prolis suscipiendae. Dolosa viri sterilis subreptio* (s. 344-351); *c. Serrano 9 VII 1976 r. ob incapacitatem psychologiam* (s. 363-381); *c. di Felice 21 VII 1976 r. ob exclusum bonum Sacramenti et ob conditionem de virginitate sponsae* (s. 382-390). Z tego przykładowego przeglądu widać, jak pokrywa się tematyka tytułów spraw rotalnych ze sprawami belgijskimi.

Nie wszystkie sądy kościelne osiągają ten sam czy podobny poziom jurysprudencji. Dla porównania przytoczę zestaw wyroków jednego z sądów polskich, również z 1975 r. Ogółem wydano 57 wyroków, w których rozpatrywano 66 tytułów nieważności małżeństwa. Z tego: *vis et metus* — 44, *fictio totalis* — 13, *defectus consensus* — 58, *defectus formae* — 1, *conditio licita* — 1, *amentia* — 1. Rozróżnienie tytułów *fictio totalis* i *defectus consensus* było jedynie pozorne, ponieważ i w jednym i w drugim wypadku chodziło o symulowanie konsensu. W jednej sprawie z tytułu *defectus consensus* chodziło o homoseksualizm, lecz brak jakiegokolwiek opracowania czy to z punktu widzenia naukowego, czy jurysprudencji kościelnej. W całym roczniku wyroków z 1975 r. nie ma ani jednego cytatu z decyzji rotalnych czy z literatury. Wyroki powołują się na następujące decyzje rotalne: dec. 10 z 1921 r., 16 z 1922 r., 2 z 1941 r., 68 z 1947 r., 45 z 1945 r. Ponadto na ten sam zestaw 4 pierwszych decyzji powołano się jeszcze w 4 innych wyrokach. W 6 wyrokach powołano się na decyzję z 17 XII 1960 r. RR 54:1962 nr 3-4 (s. 584-585); dwa razy powołano się na RR 33:1941 dec. 59 nr 2, po jednym razie powołano się na decyzję RR 50:1958 16 XII 1958 nr 3 (s. 690-691) i na RR 56:1964 (*c. Mattioli 30 IV 1964*) nr 2 (s. 344). W sprawach II instancji zakończonych dekretem powołano się na motu proprio *Causas matrimoniales* art. VIII §2 i §3. Przy rozpatrywaniu

sprawy z tytułu defectus formae powołano się na prawo diecezjalne regulujące asystencję przy małżeństwie. Przy omawianiu wartości dowodowej zeznań jednego świadka powołano się na uprawnienia udzielone przez Sygnaturę Apostolską dla Konferencji Biskupów Belgii z 10 XI 1970 r. Z literatury prawniczej powołano się na jedno dzieło — S. Biskupski. *Prawo małżeńskie*. T. 2 s. 494-495.

Przytoczone dane świadczą o różnicy między przykładowo wybranym sądem (nawet gdyby okazało się, że sąd ten reprezentuje poziom poniżej przeciętnej w Polsce) a tym, co dzieje się gdzie indziej. Powoływanie się na jedne i te same decyzje rotalne, bez przeprowadzania jakiegokolwiek polemiki, bez przytaczania tekstów oryginalnych, bez wskazywania na zasadność opierania się na konkretnej decyzji rotalnej w konkretnej sprawie jest tylko „ozdabianiem” wyroków decyzjami rotalnymi, a nie wyrazem rzeczywistego wpływu jurysprudencji Stolicy Apostolskiej na orzecznictwo.

Zestawienie źródeł jurysprudencji różnych sądów nie tylko ukazuje olbrzymie różnice w traktowaniu spraw małżeńskich czy w ocenie tytułów nieważności, lecz ukazuje też drogę, jaką winno przebyć sądownictwo kościelne, by stanąć na odpowiednim poziomie. Rota Rzymska z natury rzeczy zajmuje stanowisko specjalne, tak jak każdy sąd najwyższy, lecz sądownictwo kościelne belgijskie dowodzi, że także sądy diecezjalne mogą reprezentować wysoki poziom jurysprudencji. Sądy muszą się zdobywać na odwagę podejmowania i rozstrzygania nowych problemów. By osiągnąć właściwy poziom konieczna jest ściślejsza współpraca między nauką i praktyką sądową, zatrudnienie w sądach specjalistów jako sędziów zawodowych, przywrócenie adwokatury i ewentualnie utworzenie sądów międzydiecezjalnych⁶ Taką drogą szła i idzie w dalszym ciągu Rota Rzymska. Na przykładach wziętych z najnowszej jurysprudencji widać, jak uwzględnia się ostatnie zdobycze wiedzy, a nawet usiłuje się spojrzeć inaczej także na tak znany problem jak przymus⁷

Serrano w swoim wyroku 5 IV 1974 r. ob incapacitatem psychologicam ad vitam coniugalem opublikowanym w ME 101:1976 s. 107-127 opiera się na następujących autorytetach: *Summ. Theol.* II-II q. 57 art. 1 ad 2: Mt. 19, 6; Conc. Vat. II. Const. Past. *Gaudium et spes* nr 48; litt. encycl. *Humanae vitae* Pauli VI nr 8. AAS 60:1968 s. 485-486; S. Thomas. *Summa Theol. Suppl.* 14 int., a także *Suppl.* q. 43 art. 2 ad 2; Pauli VI. *Allcouthio ad S. Romanam Rotam*. AAS 62:1970 s. 112; Semerari-Castellani. *Fenomenologia dell'incontro e perversioni sessuali; l'incontro parafilici*. „Rivista sperimentale di Frenetria e Medicina Legale delle alienazioni mentali” 93:1969 s. 647 i inn.; Callieri-Castellani-de Vincentis. *Lineamenti di una psicopatologia fenomenologica*. Roma 1972 s. 256-273; Marleau-Ponty. *Phénoménologie de la perception*. Gallimard 1971 s. 409-410; Laing-Phillipson-Lee. W: Wazlawick, Helmick, Jackson. *Pragmatica della comunicazione umana*. Roma

⁶ Por. Ks. J. Grzywacz. *Trybunały międzydiecezjalne — nowymi organami sądownictwa kościelnego*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 21:1974 z. 5 s. 37-39.

⁷ C. Masala 11 XII 1974 r. ME 101:1976 s. 181-183.

1971 s. 83 nr 11; Ian Gregory. *Psiquiatria clinica*. Ed. esp. Mexico 1970 s.459; Gozzano. *Compendio di Psichiatria*. Torino 1970 s. 175-176; H. Bernard, Ch. Brisset. *Manuel de Psychiatrie*. Paris 1970; K. Schneider. *Klinische Psychopatologie*. Stuttgart 1973 s. 108; *Litterae S. Trib. Sign. Apost. Ad Em. mum Card. Alfrink, diei 30 decembris 1971*. W: *Il Regno, Doc.* Vol. 17 nr 243. Ponadto powołuje się na jurysprudence rotalną: *c. Lefebvre* 1 III 1969. Prot. nr 7236 nr 12; *c. Anné* 22 VII 1969 nr 4. Prot. nr 8971; *C. Anné*. Prot. nr 9325. DE 81:1970 nr 3-4 s. 226-227 nr 13; *c. Prior* 10 VII 1909. RR 1:1909 s. 87 nr 3; *c. Teodori*. RR 34:1942 s. 467 nr 2; *c. Jullien*. RR 34:1942 s. 776; *c. Fiore*. RR 53:1961 s. 233 nr 2; *c. Serrano*. Prot. nr 10225; *c. Sabbatani* 22 III 1963. RR 55:1963 s. 196; *c. Anné*. RR 52:1960 s. 271 nr 2.

Ciekawa w swej argumentacji jest decyzja *c. Masala* 12 III 1975 — incapacitas assumendi obligationes essentielles matrimonii, opublikowana w EIC 32:1976 s. 271-279. Argumentację swą zaczyna od Pisma św. Gen. 1, 27, 28, Gen. 2, 24, Mt. 19, 5, 6, Eph. 6, 32 — cfr. L. Card. Billot. *De Ecclesiae Sacramentis*. 2 Ed. 1947. Vol. 2 s. 327 — 1 Cor 4, 10 — cfr. S. Thomas. *Suppl.* III part. quaest. 44 art. 1, a następnie przytacza poglądy autorów starożytnych na temat istotnych obowiązków małżeństwa — Quintilianus. *Columella*; Tacitus *Germiania*, Capp. 18, 19; Plutarcus. *Dyonisius Halicarnasseus*; prawo rzymskie — *Nov. 22 c. 3*; L. I Dig. *De ritu nuptiarum* 23, 2; *Inst.* par 1 *De patria potestate* I, 9. Następnie powołuje się na powagę kanonistów i teologów: *c. 11, de Praesumptionibus*, II; *c. 2 de conversione infidelium*, III, 33; *Sent.* IV dist. 27; cfr S. Thomas. *Suppl.* III part. quaest. 44, art. 3; *Catechismus Romanus* P. II c. IV n. 3; Encycl. Leoni PP. XII *Arcanum* diei 10 februarii 1880; Encycl. Pii PP. XI *Casti connubii* diei 31 decembris 1930; S. Thomas. *Suppl.* II art. q. 45 art. 1; Synodus Vat. II. *Const. Past. Gaudium et spes* nn. 47, 48; Gasparri. *De matrimonio*. Vol 1. Ed. 1932 p. 16 n. 7; Th. M. Vlaming. *Praelectiones iuris matrimonialis*. Ed. 1950 p. 7; Eph. 5, 25-28; Col. 3, 18; S. Ignatius *Antiochenus in epistula ad Polycarpum*. Migne PGV 713; Paulus PP VI. Encycl. *Humanae vitae* diei 25 julii 1968; S. Thomas. *Summa Theol.* I-II q. 1 ad 1; S. Thomas. *De veritate* q. 22 art. 10; *c. Emmo Felici* 3 XII 1957. RR 49:1957 s. 788; S. Thomas. *Summa Theol.* Pars I q. 83 art. 3; S. Thomas. *In IV Sent.* dist. 27 q. 2 art. 2 ad 2; *c. Masala* 21 IV 1971. ME 97:1972 s. 51, 52; *c. Exc. mo Pinna* 4 IV 1963; *Moglie. Manuale di Psichiatria*. Ed. 2. Roma 1940 s. 228, 429; Bleuler. *Endokrinologische psychiatrie*. Stuttgart 1954 s. 257; G. Leoni. *L'esame cito ormonale nelle psicopatie con manifestazioni di ipererotismo*. „Rasseg. Studi psichiatrici. 45:1956 s. 669 nn. (Siena); C. Cavalca. *Nota di terapia epifisaria negli stati di ipersessualità*. W: *Sessuologia*. Vol. II nr 2 a. 1961 s. 62; V. Palmieri. *Gli stati ipersessuali femminili come causa di nullità di matrimonio*. „Rassegna clinico-scientifica” 39:1962 s. 10-19; RR 55:1963 s. 258-259; *c. Exc. mo Sabbatani* 21 VI 1957. SRR 49:1957 s. 502.

Wyrok *c. Serrano* 9 VII 1976 ob incapacitatem psychologicam, zakończony został decyzją 'affirmative', opublikowany w ME 102:1977 s. 363-381. Powołuje się on na ciekawe wyroki rotalne: *c. Anné* 17 I 1967, 25 II 1969 de incapacitate

discernendi; c. *Bejan* 16 V 1963 de incapacitate assumendi; c. *Ewers* 22 VI 1968 incapitas adimplendi onera coniugalia; c. *Exc. mo Lefebvre* 1 III 1969; c. *Anné* 22 VII 1969; c. *Pompedda* 6 X 1969 de inhabilitate ad nectendam relationem interpersonalem, in illo intimatis ambitu, qui matrimonii propriissimus; c. *Serrano* 5 IV 1973. EIC 30:1947 s. 296; c. *Serrano* 30 IV 1974; c. *Bonet* 11 XII 1967. Poza tym powołuje się na literaturę medyczną: H. S. Sullivan. *Teoria interpersonale della psichiatria*. Ed. ital. Milano 1975 s. 347-348; E. Bleuler. *Trattato di psichiatria*. Ed. ital. Milano 1967 s. 12; P. Messini. *Psicologia e psicopatologia della relazione interpersonale*. Roma 1972 s. 18; B. Callieri. A. Castellani, G. de Vincentiis. *Lineamenti di una psicopatologia fenomenologica*. Roma 1972 s. 199; D. D. Jackson (1957). *A Note on the Importance of Trauma in the Genesis of Schizophrenia*, *Psychiatry*; K. Schneider. *Las personalidades psicopáticas*. Ed. hisp. Madrid 1971 s. 152; L. Bellak. *Esquizofrenia*. Ed. hisp. Barcelona 1962 s. 80.

Niezwykłe starannie w warstwie naukowej jest opracowany wyrok c. *Pinto* 15 VII 1977 — nullitas matrimonii ob defectum obiecti ex affectione psychopathica quae incapacem reddat ad relationes interpersonales — opublikowany w ME 103:1978 II s. 145-157. Cytuje następujące autorytety naukowe: Wernz. *Ius Decretalium*. T. IV/1. 1911 nr 36; Wernz-Vidal-Aguirre. *Ius Matrimoniale*. 1946 nr 34; P. Gasparri. *De matrimonio* 1932 nr 7; O. Robleda. *Intorno alla nozione di matrimonio nel diritto canonico*. „Apollinaris” 1977 s. 172 i nn.; J. Donat. *Ethica specialis*. 1934 nr 121-122; B. Pontius. *De Sacramento matrimonii*. Lib. I cap. 20 nr 1-2; Schmalzgrueber. *Ius Ecclesiasticum Universum*. Lib. IV tit. I nr 257; U. Navarette. *Amor coniugalis et consensus matrimonialis*. PRMCL 1976 s. 631; O. Giacchi. *L'esclusione del 'matrimonium ipsum'. L'esclusione dell' ius ad vitae communionem*. „Quaderni romani di diritto canonico” 1977 s. 4 i nn.; S. Thomas. *Suppl. q. 64 a. 1, Resp. et 1. 65 a. 3 ad 5*; U. Navarette. *Structura iuridica matrimonii secundum Concilium Vaticanum II*. PRMCL 1968 s. 135-137; Cynus Pistoriensis wg van Hove. *Prolegomena*. 1945 nr 483; „Communicationes” 1971 s. 75-76, 1977 s. 375; V. Fagiolo. *Essenza e fini del matrimonio secondo la Costituzione Pastorale „Gaudium et spes” del Vaticano II*. „Annali di dottrina e giurisprudenza canonica” 1:1971 s. 63-71; P. Huizing. *La conception du mariage dans le Code, le Concile et le 'schema de Sacramentis'* RDC 1977 s. 135; O. Robleda. *Causa efficiens matrimonii iuxta Const. „Gaudium et spes” Conc. Vaticani II*. PRMCL 1966 s. 378-380; V. Heylen. *Il matrimonio e la famiglia*. W: *La Chiesa nel mondo contemporaneo*. 1967 s. 172-174; Przemówienie Pawła VI do Roty Rzymskiej z 9 II 1976 r. AAS 68:1976 s. 205:217; U. Navarette. *De iure ad vitae communionem*. PRMCL 1977 s. 249; A. Delepierre. *Le Mariage chretien* 1958 s. 41-42; F. Heider. *The Psychology of Interpersonal Relations*. Ed. ital. 1958 s. 7, 297; J. Donat. *Ontologia*. 1935 nr 86; A. Barbosa. *Tractatus varii*. Vol. 1: *De axiomatibus usu frequentioribus*. 1644 Axioma CXVIII nr 7-8; Huizing. W: *val Kól. Theologia Moralis*. Vol. 2.1968 nr 586-589; P. Burney. *L'amour*. 1977 s. 57, 61; P. Plattner. *Glücklichere Ehen*. Ed. hisp. *Matrimoni. mas felices*. 1955; C. Ferrio.

Trattato di psichiatria clinica e forense. Vol. 1. 1970 s. 522; Sanchez, *De S. Matrimonii Sacramento*. Lib. VII disp. 92 nr 2; N. W. Ackerman. *Treating the troubled family*. Ed. ital. *Patologia e terapia della vita familiare*. 1970 s. 121; J. Velaisch. *Gynécologie*. W: *Encyclopédie Médico-Chirurgicale* 166A-10, 8; W. H. Master, V. E. Johnson. *Human sexual inadequacy*. Ed. ital. *Patologia e terapia del rapporto coniugale*. 1971 s. 257, 270; G. E. Cerafogli. *De periti interventu iudicisque decisione in vaginismi casibus*. W: *Studi di diritto canonico in onore di Marcello Magliochetti*. Vol. 1. 1974 s. 279; M. Moreno. *L'impotenza sessuale femminile: la frigidity*. W: *L'impotenza sessuale. III Convegno nazionale della Società di psicoterapia medica*. 1970 s. 33-34, 39-40; G. Abraham. *Contributo alla conoscenza ed alla terapia della frigidity femminile*. W: *Sessuologia*. 1977 s. 47; E. Fromm. *The art of loving*. Ed. ital. *L'arte d'amore*. 1977 s. 70-74. Ogółem powołuje się Pinto na 37 publikacji oraz na następującą jurysprudencej Stolicy Apostolskiej: S. T. Signaturae Apostolicae. *Litt. ad Card. Alfrink* z 30 XII 1971 (PRMCL 1973 s 582) oraz *Dec. Ultraiecten*. 29 XI 1975 (PRMCL 1977 s. 297 nn.). Decyzje rotalne: *c. Masala* 12 III 1975. EIC 1976 s. 271 n.; *c. Raad* 14 IV 1975; *c. Anné* 4 XII 1975. EIC 1976 s. 169 nn.; *c. di Felice* 17 I 1976. EIC 1976 s. 284-285; *c. Lefebvre* 31 I 1976. EIC 1976 s. 285-287; *c. Sabbatani* 9 X 1964; *c. Ewers* 8 VII 1967.

Porównanie dawnych i nowych decyzji rotalnych ukazuje zasadnicze między nimi różnice. W dawnych decyzjach powoływano się na autorytet uznanych kanonistów i teologów (*probati auctores* — kan. 6 nr 2, *probati doctores* — kan 1393 § 2). Obecnie sięga się także do nauk świeckich mających związek z prawem i moralnością jako do nowego źródła wiedzy. Stąd we współczesnych decyzjach rotalnych tak wiele dzieł z dziedziny medycyny czy psychologii. Asumpt do nowego spojrzenia na małżeństwo dał Sobór Watykański II odstępując od redakcji celów małżeństwa w układzie kan. 1013 § 1 i wskazując na inne, mniej akcentowane aspekty małżeństwa. Chyba nikt nie uświadamiał sobie wówczas jak olbrzymie zmiany w jurysprudencji kościelnej przyniesie nowe spojrzenie na małżeństwo. Faktem jest, że zmiany te następują bardzo szybko i że nie można dziś uprawiać jurysprudencji wyłącznie w starym stylu. Zasygnalizowanie tych zmian oraz omówienie pewnych konkretnych problemów było przyczyną zorganizowania na Jasnej Górze 27-29 IX 1977 r. Ogólnopolskiego Sympozjum dla Pracowników Sądów Biskupich przez kierownika II Katedry Tekstu Prawa Kanonicznego (prawa procesowego) KUL. O zrozumieniu wagi zagadnienia świadczy zaangażowanie się Konferencji Episkopatu Polski, a zwłaszcza jej sekretarza ks. bpa B. Dąbrowskiego, czynny udział w obradach najwyższych osobistości sądownictwa kościelnego: sekretarza Sygnatury Apostolskiej abpa A. Sabbatani, dziekana Roty Rzymskiej bpa Ch. Lefebvre, kanclerza Sygnatury Apostolskiej ks. prałata Z. Grocholewskiego i audytora Roty Rzymskiej ks. prałata A. Stankiewicza — szczególnie zaś skierowane do organizatora i uczestników sympozjum pism najwyższych osobistości Kościoła polskiego: chorego wówczas ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski i ówczesnego metropolity krakowskiego, obecnie Ojca Św. Jana Pawła II.

DE FONTIBUS IURISPRUDENTIALE
METROPOLITANI TRIBUNALIS MECHELEN-BRUSSEL, MALINES-BRUXELLES,
ANNO 1975

Summarium

Tribunal Metropolitanum Mechlinense par aliquot iam annos sententiae et decreta in priore et altero instantiae gradu edit. Ex huius opere numerus et tituli nullitatis matrimoniorum facile cognosci possunt, quae tribunal cognoscit et definit. Praesertim influxum iurisprudentiae S. Romanae Rotae permagnum esse patet. Sententiae etiam nivissimae in sententiis et decretis Tribunalis Mechlinensi saepe inveni possunt. Alius fons iurisprudentiae Mechlinensis literatura non solum stricte canonica, sed etiam medicinalis, psychiatrica, theologica est. Haec Tribunalis activitas vere laboriosa et summo gradu scientifica est, nova problemata iuris matrimonialis solvit et vere pastoraliter Ecclesiae Belgicae servit.

Comparatio fontium sententiarum Tribunalis Mechlinensis cum eisdem fontibus Iudicii Episcopalis X in Polonia inter haec tribunalia permagnam differentiam ostendit. Exempli gratia: Iudicium Episcopale X eodem anno 1975 nullam causam ex recentioribus titulis nullitatis matrimonii (excepta una causa ex titulo homosexualitatis) definivit. Iurisprudentia Sedis Apostolicae fere deficit. Litteratura canonica deest. In toto volumine sententiarum anno 1975 dictarum citationem unius tantum libri ex anno 1960 invenimus.

Qua de causa, ut ex iurisprudentia ecclesiastica, praecipue Romana, non solum vetera sed etiam nova erui possint, iudices ecclesiastici e tota Polonia ad symposion canonicum de re matrimoniali et processuali in Jasna Góra diebus 27-29 septembris anno 1977 convocati sunt.